

Pienalue-estimointi (78189)

Kevät 2013

Risto Lehtonen

OSA 1: TEKNINEN MATERIAALI

Käsiteltävät teemat:

Estimaattorin tyyppi

Mallin valinta

Asetelmaperusteinen estimointi
Horvitz-Thompson (HT)

Malliavusteinen estimointi
Yleistetyt regressioestimaattorit
Generalized Regression Estimator (GREG)
Kalibrointiestimaattorit

Malliperusteinen estimointi
Synteettiset estimaattorit (SYN)

Esimerkkejä

Lehtonen-Pahkinen (2004) Practical Methods for Design and Analysis of Complex Surveys. 2nd Edition. Chichester: Wiley.

ESTIMAATTORIN TYYPPI

Päätyypit

1. Asetelmaperusteiset estimaattorit

Desig-based estimators

a) Estimaattorit, joissa ei käytetä lisäinformaatiota
HT-estimaattori ja Hájek-estimaattori

b) Malliavusteiset estimaattorit

Model assisted estimators

Yleistetyt regressioestimaattorit

Generalized regression (GREG)

Mallikalibrointiestimaattorit (MC)

Model calibration estimators

c) Kalibrointiestimaattorit

Model-free calibration estimators

2. Malliperusteiset estimaattorit

Model based estimators

a) Synteettiset (SYN) estimaattorit

Synthetic estimators

b) EBLUP- ja EBP-estimaattorit

Empirical best linear unbiased predictor

Empirical Best Predictor

Table 1. Malliavusteisten ja malliperusteisten estimaattoreiden ominaisuuksia (Lehtonen and Pahkinen 2004)

	Asetelmaperusteiset HT , GREG, MC	Malliperusteiset Syntettiset SYN, EBLUP, EBP
Harha <i>Bias</i>	Harhaton (ainakin likimain)	Harhainen Harha ei välttämättä lähene nollaa osajoukon otoskoon kasvaessa
Tarkkuus <i>Precision</i> (Varianssi)	Varianssi voi olla suuri pienissä osajoukoissa Varianssi pienenee osajoukon otoskoon kasvaessa	Varianssi voi olla pieni myös pienissä osajoukoissa Varianssi pienenee osajoukon otoskoon kasvaessa
Täsmällisyys <i>Accuracy</i> (MSE)	MSE = Variance (likimain)	MSE = Variance + squared Bias Täsmällisyys voi olla huono jos harha on suuri
Luottamusvälit <i>Confidence intervals</i>	Asetelmaperusteiset luottamusvälit OK	Asetelmaperusteiset luottamusvälit ei välttämättä OK

Estimaattoreiden teoreettisia ominaisuuksia voidaan tutkia empiirisesti simulointikokeilla

Simulointikokeessa poimitaan N alkion perusjoukosta U J riippumatonta n alkion otosta otanta-asetelmalla $p(s)$.

Parametri (totaali) $T = \sum_{k=1}^N Y_k$

Estimaattori (esim. HT) $\hat{t} = \sum_{k=1}^n y_k / \pi_k$

Harha $Bias(\hat{t}) = E(\hat{t}) - T \approx \sum_{j=1}^J \hat{t}_j / J - T$

missä $\hat{t}_j$ on totaaliestimaatti simulaatiosta j

Absolute relative bias $ARB(\hat{t}) = | \sum_{j=1}^J \hat{t}_j / J - T | / T$

Täsmällisyys Precision

$$\begin{aligned} Var(\hat{t}) &= E(\hat{t} - E(\hat{t}))^2 \\ &\approx \sum_{j=1}^J (\hat{t}_j - \sum_{j=1}^J \hat{t}_j / J)^2 / (J - 1) \end{aligned}$$

Tarkkuus Accuracy

$$\begin{aligned} MSE(\hat{t}) &= E(\hat{t} - T)^2 = Var(\hat{t}) + Bias^2(\hat{t}) \\ &\approx \sum_{j=1}^J (\hat{t}_j - T)^2 / J \end{aligned}$$

MALLIN VALINTA

Kaksi näkökulmaa

Mallin matemaattinen muoto

Mallin parametrisointi

ESIMERKKI: Matemaattinen muoto

Jatkuva tulosmuuttuja

Lineaarinen malli

Binäärinen tulosmuuttuja

Binominen logistinen malli

Moniluokkainen tulosmuuttuja

Multinomiaalinen logistinen malli

Lukumäärämuuttuja

Poisson-regressiomalli

HUOM:

Mallit ovat yleistettyjen lineaaristen sekamallien (*Generalized Linear Mixed Models* GLMM) erikoistapauksia (McCulloch and Searle 2001)

Taulukko 2. Tilastolliset mallit matemaattisen muodon, tulosmuuttujan tyypin ja selittäjien tyypin mukaan

	Mallin tyyppi		
	Lineaariset mallit	Logistiset mallit	Logaritmiset (Poisson) mallit
Selittäjämuuttujat	Tulosmuuttuja jatkuva	Tulosmuuttuja binäärinen tai moniluokkainen	Tulosmuuttuja lukumäärämuuttuja
Diskreettejä	<i>Lineaarinen ANOVA</i>	<i>Logit-ANOVA</i>	<i>Logaritminen (Poisson) ANOVA</i>
Jatkuvia	<i>Lineaarinen regressio</i>	<i>Logit-regressio</i>	<i>Logaritminen (Poisson) regressio</i>
Diskreettejä ja jatkuvia	<i>Lineaarinen ANCOVA</i>	<i>Logit-ANCOVA</i>	<i>Logaritminen (Poisson) ANCOVA</i>

MALLIN PARAMETRISOINTI

Populaation U alkio $k \in U$

Osajoukko (*domain, small area*) $U_d \subset U$, $d = 1, \dots, D$

Kaksi perustyyppiä:

Kiinteiden tekijöiden malli

Fixed-effects model formulation

Esimerkiksi: Lineaarinen malli

$$y_k = \beta_0 + \beta_1 z_{1k} + \varepsilon_k, k \in U$$

Kiinteät vaikutukset β_0 ja β_1

Sekamalli / Hierarkkinen malli / Monitasomalli

Mixed model / Hierarchical model / Multilevel model formulation

Esimerkiksi: Lineaarinen sekamalli

$$y_k = \beta_0 + u_{0d} + \beta_1 z_{1k} + \varepsilon_k, k \in U_d$$

Domain-kohtaiset satunnaistermit u_{0d}

HUOM: Kutakin mallia vastaava malliavusteinen (GREG; MC) ja malliperusteinen (SYN, EBLUP, EBP) estimaattori voidaan konstruoida

ESIMERKKI

(Lehtonen, Särndal and Veijanen 2003)

Table 3. Estimaattoreiden luokittelu mallin valinnan ja estimaattorin tyypin mukaan

<i>MALLIN VALINTA</i>			<i>ESTIMAATTORIN TYYPPI</i>	
Mallin parametrisointi	Aggregoinnin taso	Matemaattinen muoto	Malli-perusteinen	Asetelma-perusteinen malli-avusteinen
Kiinteiden tekijöiden mallit	Population models (P-models)	1. Lineaarinen	SYN-P	GREG-P
		2. Logistinen	LSYN-P	LGREG-P
	Domain models (D-models)	3. Lineaarinen	SYN-D	GREG-D
		4. Logistinen	LSYN-D	LGREG-D
Sekamallit	Domain models (D-models)	5. Lineaarinen	MSYN-D	MGREG-D
		6. Logistinen	MLSYN-D	MLGREG-D

P-mallit (Perusjoukon tasoinen): Kiinteiden tekijöiden mallit, parametrisointi populaatiotasoisena

D-mallit (Domain-tasoinen): Mallissa domain-kohtaisia parametreja (kiinteitä tai satunnaisia)

TARKASTELUKEHIKKO JA PERUSTEITA

Notaatio

Äärellinen perusjoukko $U = \{1, 2, \dots, k, \dots, N\}$

Toisensa poissulkevat perusjoukon osajoukot
(domains) $U_1, \dots, U_d, \dots, U_D$

Oletetaan ensin että **alkiotasoinen** (*unit-level*)
perusjoukko U on käytettävissä
kehikkoperusjoukon muodossa (esim. SAS-tiedosto,
relaatiotietokanta tms.)

Tilastorekisteri

Väestörekisteri

Yritysrekisteri

Oletetaan että U sisältää jokaiselle alkiolle $k \in U$
muuttujat:

Identifikaatiomuuttuja (ID)

Osajoukkoon kuulumisindikaattorit

Osateindikaattorit

Ryväsindikaattorit

Apumuuttujatiedot (z-muuttujat)

Tulosmuuttuja: y

Y_k Tulosmuuttujan (tuntematon) arvo alkiolle k

Kohdeparametrit: Osajoukkototaalit
(*Domain totals*)

$$T_d = \sum_{k \in U_d} Y_k, \quad d = 1, \dots, D$$

Apumuuttujat:

$$\mathbf{z}_k = (z_{1k}, \dots, z_{jk}, \dots, z_{Jk})'$$

dimensio $J \geq 1$

Domain-indikaattorivektori:

$\delta_k = (\delta_{1k}, \dots, \delta_{dk}, \dots, \delta_{Dk})'$: $\delta_{dk} = 1$ kun $k \in U_d$, nolla muulloin

Ositeindikaattorivektori: τ_k :

$\tau_{hk} = 1$ kun $k \in U_h$, $h = 1, \dots, H$, nolla muulloin, missä U_h viittaa ositteeseen h ja H on ositteiden lukumäärä.

HUOM: Vektori $\mathbf{z}_k$ oletetaan tunnetuksi kaikille alkioille $k \in U$

ESIMERKKI

Henkilötutkimus: Vektori $\mathbf{z}_k$ sisältää muuttujat ikä, sukupuoli, verotustiedot, koulutustiedot, työllisyystiedot ym. jatkuvia ja diskreettejä muuttujia henkilölle k

Yritystutkimus: Vektori $\mathbf{z}_k$ sisältää muuttujat liikevaihto ja henkilöstön lukumäärä yritykselle k

Miksi apumuuttujavektori $\mathbf{z}_k$ oletetaan tunnetuksi?

Joustavuusperiaate. Data voidaan tarvittaessa aggregoida osajoukko- tai ositetasolle.

Parhaat mallit saadaan alkiotasoisina.

HUOM: Yksinkertaisimmissa tapauksissa riittää että tunnetaan aggregaatteja, kuten osajoukkojen totaalit $T_{dz_1}, \dots, T_{dz_j}$ apumuuttujille z_j

Mallinnusvaiheessa tavallisesti oletetaan että vakio 1 on vektorin $\mathbf{z}_k$ ensimmäinen alkio

Otanta ja tiedonkeruu

Satunnaisotos s kokoa n poimitaan perusjoukosta U käyttämällä otanta-asetelmaa $p(s)$ jossa sisällysmistodennäköisyys π_k ($0 < \pi_k \leq 1$) kiinnitetään alkiolle $k \in U$

Asetelmapaino: $w_k = 1/\pi_k$

Tulosmuuttujan arvot y_k mitataan otosalkioilta $k \in s$

Mahdolliset lisätoimenpiteet:

Vastauskadon adjustointi

Yksikkökato (*unit nonresponse*):

Uudelleenpainotus tarvittaessa

Eräkato (*item nonresponse*):

Imputointi tarvittaessa

KAKSI VAIHTOEHTOISTA DOMAIN- RAKENNETTA

Ei-suunniteltu (*unplanned*) **domain-rakenne:**

Osajoukkojen otokset: $s_d = U_d \cap s$, $d = 1, \dots, D$

Osajoukkojen d otoskokoja n_{s_d} ei ole kiinnitetty otanta-asetelmassa

Otoskoot n_{s_d} ovat satunnaismuuttujia

Suunniteltu (*planned*) **domain-rakenne:**

Osajoukkojen otokset: $s_d \subset U_d$, $d = 1, \dots, D$

Osajoukkojen d otoskoot n_d on kiinnitetty otanta-asetelmassa (ositettu otanta)

Osajoukkojen otoskoot n_d ovat kiinteitä

Ositettu otanta ja sopiva kiintiöintimenetelmä

Optimaalinen (Neyman) -kiintiöinti

Bankier-kiintiöinti

Tasakiintiöinti

Table 4. Planned and unplanned domain structures in a stratified sample of n elements, Lehtonen and Pahkinen (2004)

Unplanned domains	<i>Strata (planned domains)</i>						Sum
	1	2	...	h	...	H	
1	$n_{s_{11}}$	$n_{s_{12}}$	...	$n_{s_{1h}}$	...	$n_{s_{1H}}$	n_{s_1}
2	$n_{s_{21}}$	$n_{s_{22}}$	...	$n_{s_{2h}}$	...	$n_{s_{2H}}$	n_{s_2}
•	...	...	...	...	...	...	...
•							
•							
d	$n_{s_{d1}}$	$n_{s_{d2}}$	...	$n_{s_{dh}}$	...	$n_{s_{dH}}$	n_{s_d}
•	...	...	...	...	...	...	...
•							
•							
D	$n_{s_{D1}}$	$n_{s_{D2}}$	...	$n_{s_{Dh}}$	...	$n_{s_{DH}}$	n_{s_D}
Sum	n_1	n_2	...	n_h	...	n_H	n

Stratum sample sizes n_h , $h = 1, \dots, H$, are fixed in the sampling design. Thus, the strata are defined as *planned* domains.

Sample sizes n_{s_d} , $d = 1, \dots, D$, for *unplanned* domains are not fixed in advance and thus are random variables.

Cell sample sizes $n_{s_{dh}}$ are random variables in both cases.

ESIMERKKI

Ei-suunniteltu rakenne: Odotettu otoskoko osajoukossa d , otanta-asetelmana SRSWOR:

$$E(n_{s_d}) = n \times (N_d / N)$$

Suunniteltu rakenne: Osajoukot on määritelty ositteiksi

Oletetaan että tulosmuuttujan y variaatiokertoimet $C.V_{dy} = S_{dy} / \bar{Y}_d$ tunnetaan kaikissa osajoukoissa, missä S_{dy} ja $\bar{Y}_d$ ovat perusjoukon keskihajonta ja keskiarvo domainissa d

Bankier-kiintiöinti: Domain-otoskoot ovat

$$n_{d,pow} = n \times \frac{T_{dz}^a \times C.V_{dy}}{\sum_{d=1}^D T_{dz}^a \times C.V_{dy}}$$

Vakio $a = 0$ tässä tapauksessa.

Perusjoukko: Occupational Health Care Survey (OHC), $N = 7841$ henkilöä

Parametrit: Domain-totaalit

$$T_d = \sum_{k \in U_d} Y_k, \quad d = 1, \dots, D$$

Pitkäaikaisesti sairaiden lukumäärä osajoukoissa $D = 30$ osajoukkoa

Otos: SRSWOR, otoskoko $n = 392$

Horvitz-Thompson-estimaattori:

$$\hat{t}_{dHT} = \sum_{k \in s_d} w_k y_k, \quad d = 1, \dots, D$$

missä $w_k = 1 / \pi_k$

Laatuindikaattori:

Estimaattorin variaatiokerroin
coefficient of variation

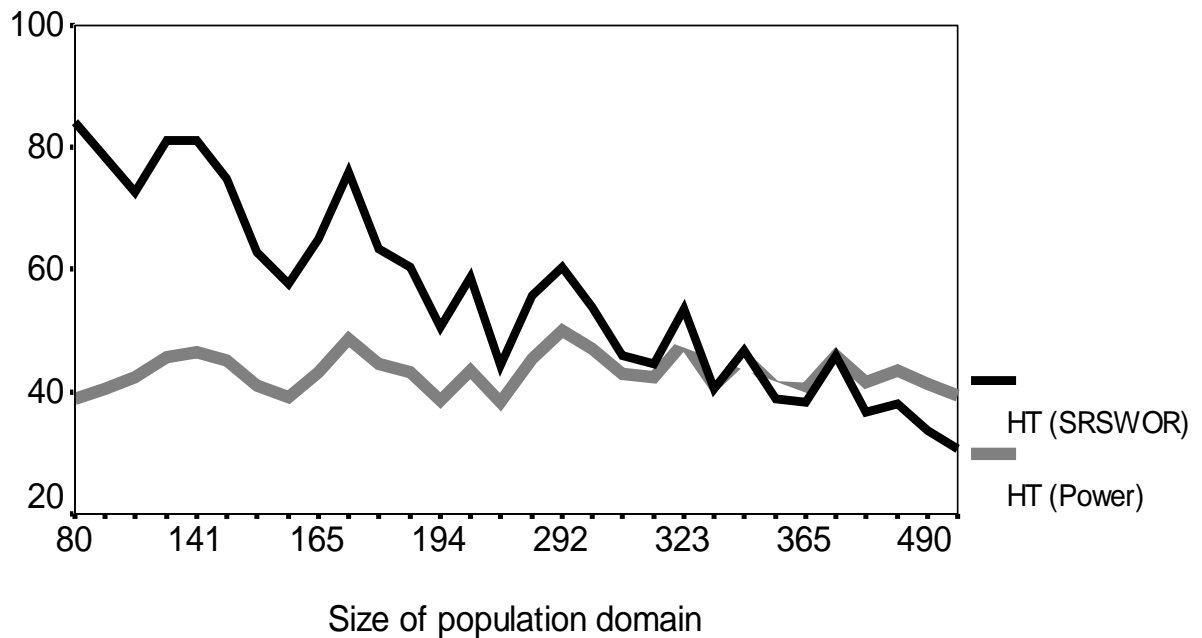
$$C.V(\hat{t}_{dHT}) = S.E(\hat{t}_{dHT}) / T_d$$

missä $S.E(\hat{t}_{dHT})$ on HT-estimaattorin keskivirhe

Table 5. HT-estimaattoreiden CV (%) ei-suunnitellussa ja suunnitellussa domain-rakenteessa (Lehtonen and Pahkinen 2004).

Domain		Domain-otoskoko		HT-estimaattoreiden C.V (%)	
		Ei-suunniteltu rakenne SRSWOR $E(n_{s_d})$	Suunniteltu rakenne Bankier-kiintiöinti n_d	Ei-suunniteltu rakenne SRSWOR $C.V(\hat{i}_{dHT})$	Suunniteltu rakenne Bankier-kiintiöinti $C.V(\hat{i}_{dHT})$
D	N_d				
10	81	4	11	84.10	38.88
20	101	5	12	78.41	40.54
18	129	6	13	72.69	42.38
3	133	7	15	81.04	45.63
8	141	7	16	81.03	46.54
30	146	7	15	74.80	45.03
21	153	8	12	62.87	41.15
23	156	8	11	57.65	39.05
16	165	8	13	64.94	43.19
1	181	9	17	75.90	48.78
11	187	9	14	63.52	44.52
6	188	9	13	60.37	43.22
28	194	10	10	50.52	38.69
24	200	10	13	58.68	43.39
22	242	12	10	44.27	38.30
15	252	13	14	55.68	45.50
7	292	15	17	60.34	50.06
4	295	15	15	53.92	47.04
13	305	15	13	46.00	43.04
12	311	16	12	44.50	42.38
5	323	16	16	53.50	48.23
25	339	17	11	40.57	41.03
2	352	18	14	46.80	45.74
26	364	18	11	38.87	40.88
29	365	18	11	38.25	40.45
9	366	18	14	45.99	45.85
17	426	21	12	36.67	41.62
14	447	22	13	37.95	43.37
19	490	24	11	33.60	41.22
27	517	26	10	30.68	39.34
Sum	7841	392	392		

Figure 1. (Lehtonen and Pahkinen 2004)

Horvitz-Thompson-estimaattorin variaatiokerroin (%) SRSWOR-otannan tilanteessa (vastaa unplanned-rakennetta) ja ositetun SRSWOR-otannan tilanteessa (Bankier-kiintiöinti, $\alpha = 0$) (vastaa planned-rakennetta).

[VLISS-demonstraatio](#)

BOX 1. Estimointiproseduurin operationaaliset vaiheet

Vaihe 1: Kehikkoperusjoukon konstruointi. Muodostetaan N alkion perusjoukko U , joka sisältää seuraavat muuttujat:

ID-tieto, domain-indikaattorit, ositeindikaattorit, sisältymistodennäköisyydet n alkion otosta varten asetelmalla $p(s)$, ja apumuuttujavektorit kaikille alkioille $k \in U$.

Vaihe 2: Otanta ja mittaus. Poimitaan otos asetelmalla $p(s)$ ja kerätään tiedot tulosmuuttujasta y . Muodostetaan otostiedosto $s(y)$, joka sisältää seuraavat muuttujat: ID-tieto, havaittu y -muuttujan arvo ja asetelmapainot kaikille alkioille $k \in s$.

Vaihe 3: Yhdistetään U ja $s(y)$. Muodostetaan yhdistetty tiedosto mikrolinkkaamalla (merge) avaimen ID avulla kehikkopj U ja otosaineisto $s(y)$.

Vaihe 4: Mallin valinta ja mallin sovitus. Mallin matemaattisen muodon valinta, parametrisointi ja sovittaminen otosaineistolle. Mallin diagnostiikka. Lasketaan sovitetun mallin avulla tulosmuuttujan y sovitteet kaikille p_j :n alkioille $k \in U$ sekä residuaalit kaikille otosalkioille $k \in s$.

Vaihe 5. Domain-estimaattoreiden valinta ja estimointi. Käyttämällä sovitteita, residuaaleja ja asetelmapainoja lasketaan estimaatit kullekin osajoukolle d .

Vaihe 6: Estimaattoreiden laatuindikaattorit. Domain-estimaattoreiden varianssien, keskivirheiden ja variaatiokertoimien estimointi.

(Lehtonen and Pahkinen 2004)

Table 6. Vaiheiden 1, 3 ja 4 havainnollistaminen.

Vaihe 1: Kehikkoperusjoukon U konstruointi					Vaihe 3: Yhdistetään U ja $s(y)$			Vaihe 4: Lasketaan sovitteet ja residuaalit	
Alkio ID	Domain δ'_k	Osite τ'_k	π_k	Apu- muuttujat $\mathbf{z}'_k$	Asetelma- painot w_k	Otos- Indik. I_k	Tulos- muuttuja y_k	Sovitteet $\hat{y}_k$	Resi- duaalit $\hat{e}_k$
1	δ'_1	τ'_1	π_1	$\mathbf{z}'_1$	0	0	...	$\hat{y}_1$	...
2	δ'_2	τ'_2	π_2	$\mathbf{z}'_2$	0	0	...	$\hat{y}_2$	...
3	δ'_3	τ'_3	π_3	$\mathbf{z}'_3$	w_3	1	y_3	$\hat{y}_3$	$\hat{e}_3$
4	δ'_4	τ'_4	π_4	$\mathbf{z}'_4$	0	0	...	$\hat{y}_4$	...
5	δ'_5	τ'_5	π_5	$\mathbf{z}'_5$	w_5	1	y_5	$\hat{y}_5$	$\hat{e}_5$
⋮									
k	δ'_k	τ'_k	π_k	$\mathbf{z}'_k$	w_k	1	y_k	$\hat{y}_k$	$\hat{e}_k$
⋮									
N	δ'_N	τ'_N	π_N	$\mathbf{z}'_N$	0	0	...	$\hat{y}_N$	...
... Non-sampled element									

HUOM:

Apumuuttujavektorit $\mathbf{z}_k = (z_{1k}, \dots, z_{Jk})'$ oletetaan tunnetuksi kaikille p_j :n alkioille

Tällöin apumuuttujien totaalien vektori

$\mathbf{T}_z = (T_{z_1}, \dots, T_{z_J})'$ missä $T_{z_j} = \sum_{k \in U} z_{jk}$, $j = 1, \dots, J$, on tunnettu

Koska domain-indikaattorit δ_{dk} tunnetaan, voidaan laskea apumuuttujien domain-totaalit

$$T_{dz_j} = \sum_{k \in U_d} z_{jk}, \quad d = 1, \dots, D \text{ ja } j = 1, \dots, J$$

Mallin sovitusvaiheessa lasketaan sovitteet $\hat{y}_k$ kaikille N alkioille $k \in U$

Residuaalit $\hat{e}_k = y_k - \hat{y}_k$ voidaan laskea vain otoshavainnoille $k \in s$

Sovitteet $\hat{y}_k$, $k \in U$ vaihtelevat spesifioidusta mallista riippuen.

DOMAIN-TOTAALIEN ESTIMAATTORIT

Osajoukkototaalien $T_d = \sum_{k \in U_d} y_k$ estimaattoreiden päätyypit:

Horvitz-Thompson –estimaattori HT

$$\hat{t}_{dHT} = \sum_{k \in s_d} w_k y_k = \sum_{k \in s_d} y_k / \pi_k$$

Synteettinen estimaattori SYN

$$\hat{t}_{dSYN} = \sum_{k \in U_d} \hat{y}_k \quad (1)$$

Yleistetty regressioestimaattori GREG (*Generalized regression estimator*)

$$\hat{t}_{dGREG} = \sum_{k \in U_d} \hat{y}_k + \sum_{k \in s_d} w_k (y_k - \hat{y}_k) \quad (2)$$

Yhdistelmäestimaattori (*Composite estimator*)

$$\hat{t}_{dCOMP} = \sum_{U_d} \hat{y}_k + \hat{\gamma}_d \sum_{s_d} a_k (y_k - \hat{y}_k)$$

missä $w_k = 1 / \pi_k$, $s_d = s \cap U_d$ ja $d = 1, \dots, D$

COMP-estimaattorissa $\hat{\gamma}_d$ on domain-spesifi paino, $0 \leq \hat{\gamma}_d \leq 1$, jota tarvitaan erityisesti EBLUP-estimaattorin yhteydessä

ESTIMAATTOREIDEN KONSTRUOINTI JA MALLIN SPESIFIOINTI

Työvaiheet:

- (1) Estimoidaan valitun mallin parametrit käyttämällä otosaineistoa $s(y) = \{(y_k, \mathbf{z}_k); k \in s\}$.
- (2) Mallin parametriestimaattien ja apumuuttujavektoreiden $\mathbf{z}_k$ avulla lasketaan sovitteet $\hat{y}_k$ kaikille perusjoukon alkioille k (otosalkiot ja otoksen ulkopuoliset alkiot)
- (3) Domain-totaalin T_d estimaattia $\hat{t}_d$ varten domainissa d sijoitetaan sovitteet $\{\hat{y}_k; k \in U\}$ ja otoshavainnot $\{y_k; k \in s\}$ vastaaviin estimaattorikaavoihin (GREG, SYN, COMP tai EBLUP).

[GREG-estimaattorin](#) teoreettinen motivaatio:

Population fit regression estimator

(Lehtonen and Veijanen 2009)

ESIMERKKI

a) Kiinteiden tekijöiden lineaarinen malli:

$$y_k = \mathbf{z}'_k \boldsymbol{\beta} + \varepsilon_k$$

missä $\boldsymbol{\beta}$ on mallin tuntematon parametrivektori ja residuaalit ovat ε_k

Sovitetaan malli, saadaan estimaatti $\hat{\boldsymbol{\beta}}$

Lasketaan sovitteet $\hat{y}_k = \mathbf{z}'_k \hat{\boldsymbol{\beta}}$ kaikille $k \in U$

b) Lineaarinen sekamalli:

$$y_k = \mathbf{z}'_k (\boldsymbol{\beta} + \mathbf{u}_d) + \varepsilon_k$$

missä $\mathbf{u}_d$ on **domain-spesifien satunnaistermien vektori**

Estimoidaan mallin parametrit ja lasketaan sovitteet $\hat{y}_k = \mathbf{z}'_k (\hat{\boldsymbol{\beta}} + \hat{\mathbf{u}}_d)$ kaikille $k \in U$

MALLIN SPESIFIOINTI

Olkoon $(J+1)$ -dimensioinen apumuuttujavektori

$$\mathbf{z}_k = (1, z_{1k}, \dots, z_{jk}, \dots, z_{Jk})', \quad j = 1, \dots, J$$

Vektoria tarvitaan sovitteiden $\hat{y}_k$, $k \in U$ laskentaa varten

(1) Kiinteiden tekijöiden P-mallit

Estimaattorit SYN-P ja GREG-P perustuvat **lineaariseen malliin**

$$y_k = \beta_0 + \beta_1 z_{1k} + \dots + \beta_J z_{Jk} + \varepsilon_k = \mathbf{z}'_k \boldsymbol{\beta} + \varepsilon_k \quad (3)$$

$k \in U$, missä $\boldsymbol{\beta} = (\beta_0, \beta_1, \dots, \beta_J)'$ on kiinteiden tekijöiden vektori joka on määritelty **koko populaatiolle**

Malli (3) on **kiinteiden tekijöiden P-malli**

Mallin parametrien estimointi

Perusjoukon tasolla:

Vektorin β PNS-estimaattori:

$$\mathbf{B} = \left(\sum_{k \in U} \mathbf{z}_k \mathbf{z}'_k \right)^{-1} \sum_{k \in U} \mathbf{z}_k y_k \quad (4)$$

Käytettävissä otosaineisto:

Painotettu PNS (Weighted least-squares, WLS) – estimaattori parametrille (4) lasketaan käyttämällä otoshavaintoja:

$$\hat{\mathbf{b}} = \left(\sum_{k \in S} w_k \mathbf{z}_k \mathbf{z}'_k \right)^{-1} \sum_{k \in S} w_k \mathbf{z}_k y_k \quad (5)$$

missä $w_k = 1/\pi_k$ on alkion k asetelmapaino

Sovitteet ovat:

$$\hat{y}_k = \mathbf{z}'_k \hat{\mathbf{b}}, \quad k \in U \quad (6)$$

HUOM: Epäsuora domain-estimaattori

Kun käytetään P-mallia ositteelle d , myös muiden osajoukkojen y -arvot vaikuttavat osajoukon d totaaliestimaattoreihin SYN-P ja GREG-P sijoitettaviin sovitteisiin $\hat{y}_k$

Tästä syystä kiinteiden tekijöiden P-malliin perustuvia estimaattoreita $\hat{t}_{dSYN-P}$ ja $\hat{t}_{dGREG-P}$ kutsutaan **epäsuoriksi** (*indirect*)

(2) Kiinteiden tekijöiden D-mallit. Estimaattorit
 SYN-D ja GREG-D perustuvat samaan apumuuttujavektoriin $\mathbf{z}_k$, mutta malli määrittellään domainkohtaiseksi:

$$y_k = \mathbf{z}'_k \boldsymbol{\beta}_d + \varepsilon_k \quad (7)$$

$k \in U_d, d = 1, \dots, D$, tai

$$y_k = \sum_{d=1}^D \delta_{dk} \mathbf{z}'_k \boldsymbol{\beta}_d + \varepsilon_k \quad (8)$$

$k \in U$, missä δ_{dk} on alkion k domain-indikaattori:
 $\delta_{dk} = 1$ kun $k \in U_d$, nolla muulloin, $d = 1, \dots, D$, ja
 $\boldsymbol{\beta}_d$ on domain-kohtainen parametrivektori

Malli (7) on **kiinteiden tekijöiden D-malli**

PNS-estimaattori parametrille β_d :

$$\mathbf{B}_d = \left(\sum_{k \in U_d} \mathbf{z}_k \mathbf{z}'_k \right)^{-1} \sum_{k \in U_d} \mathbf{z}_k y_k \quad (9)$$

$d = 1, \dots, D$

Otosdataan perustuva WLS estimaattori:

$$\hat{\mathbf{b}}_d = \left(\sum_{k \in S_d} w_k \mathbf{z}_k \mathbf{z}'_k \right)^{-1} \sum_{k \in S_d} w_k \mathbf{z}_k y_k \quad (10)$$

$$d = 1, \dots, D$$

Sovitteet ovat:

$$\hat{y}_k = \mathbf{z}'_k \hat{\mathbf{b}}_d \quad (11)$$

$$k \in U_d; d = 1, \dots, D$$

Sijoittamalla sovitteet $\hat{y}_k$ kaavoihin (1) ja (2) saadaan vastaavat estimaattorit SYN-D ja GREG-D

HUOM: Suora domain-estimaattori

D-mallien sovituksessa kussakin domainissa käytetään vain kyseisen domainin y-arvoja

Vastaavia estimaattoreita $\hat{t}_{dSYN-D}$ ja $\hat{t}_{dGREG-D}$ kutsutaan **suoriksi** (*direct*)

HUOM:

Estimaattorin (9) täydellisempi muoto on GLS-estimaattori (Generalized least squares)

$$\mathbf{B}_d = \left(\sum_{k \in U_d} \mathbf{z}_k \mathbf{z}'_k / c_k \right)^{-1} \sum_{k \in U_d} \mathbf{z}_k y_k / c_k$$

missä c_k on muotoa $c_k = \boldsymbol{\lambda}' \mathbf{z}_k$ alkiolle $k \in U$ ja $(J+1)$ -vektori $\boldsymbol{\lambda}$ ei riipu arvosta k .

Käytännössä asetetaan usein $c_k = 1$ kaikille k

Koska nyt $c_k = \boldsymbol{\lambda}' \mathbf{z}_k = 1$, seuraa siitä että GREG-estimaattorin jäännöstotaalin HT-estimaatti

$$\sum_{k \in s_d} w_k (y_k - \hat{y}_k) = 0$$

Tästä seuraa että SYN-D ja GREG-D ovat identtiset, eli

$$\hat{t}_{dSYN-D} = \hat{t}_{dGREG-D}$$

jokaiselle otokselle s , kun käytetään kiinteiden tekijöiden D-mallia

(3) Sekamallit. Estimaattorit MSYN-D ja MGREG-D perustuvat lineaariseen kaksitasomalliin (sekamalliin), jota kutsumme **lineaariseksi D-tyypin sekamalliksi**

Mallissa on kiinteitä tekijöitä ja domainkohtaisia satunnaisia tekijöitä:

$$\begin{aligned} y_k &= \beta_0 + u_{0d} + (\beta_1 + u_{1d})z_{1k} + \dots + (\beta_J + u_{Jd})z_{Jk} + \varepsilon_k \\ &= \mathbf{z}'_k (\boldsymbol{\beta} + \mathbf{u}_d) + \varepsilon_k \end{aligned} \quad (12)$$

$$k \in U_d, \quad d = 1, \dots, D$$

Kukin mallin termi voidaan ajatella populaatiotasoisena kiinteänä tekijänä ja domainkohtaisen satunnaistekijän summaksi:

$$\begin{aligned} &\beta_0 + u_{0d} \text{ vakiotermille (intercept)} \\ &\beta_j + u_{jd}, j = 1, \dots, J \text{ "kulmakertoimille" (slopes)} \end{aligned}$$

Termit $\mathbf{u}_d = (u_{0d}, u_{1d}, \dots, u_{Jd})'$ edustavat poikkeamia mallin **kiinteän osan** parametreista

$$y_k = \beta_0 + \beta_1 z_{1k} + \dots + \beta_J z_{Jk} + \varepsilon_k = \mathbf{z}'_k \boldsymbol{\beta} + \varepsilon_k \quad (13)$$

HUOM:

Käytännössä vai osa termeistä määritellään satunnaisiksi, jolloin joillekin j , $u_{jd} = 0$ kaikissa domaineissa d

Erikoistapaus, jota käytetään paljon käytännön sovelluksissa, on malli jossa on vain **domain-kohtaiset satunnaiset vakiotermit** u_{0d} :

$$y_k = (\beta_0 + u_{0d}) + \beta_1 z_{1k} + \dots + \beta_J z_{Jk} + \varepsilon_k$$

Sovitteet lasketaan kaavalla

$$\hat{y}_k = \mathbf{z}'_k (\hat{\boldsymbol{\beta}} + \hat{\mathbf{u}}_d) \quad (14)$$

Saadaan estimaattorit MSYN-D ja MGREG-D (Lehtonen and Veijanen 1999)

D-malli (12) voidaan sovittaa esimerkiksi estimoimalla varianssikomponentit suurimman uskottavuuden (ML) tai rajoitetulla suurimman uskottavuuden (*restricted maximum likelihood* REML) menetelmällä ja kiinteät tekijät GLS-menetelmällä ehdolla varianssikomponentit (esim. Goldstein 2003 tai McCulloch and Searle 2001).

Yleistettyjen lineaaristen sekamallien GLMM
kehikossa voidaan kirjoittaa malli:

$$E_m(y_k | \mathbf{u}_d) = g(\mathbf{z}'_k (\boldsymbol{\beta} + \mathbf{u}_d))$$

Erikoistapauksia:

Lineaarinen malli (jatkuva tulosmuuttuja):

$$E_m(y_k | \mathbf{u}_d) = \mathbf{z}'_k (\boldsymbol{\beta} + \mathbf{u}_d)$$

Multinomiaalinen logistinen sekamalli
(moniluokkainen tulosmuuttuja):

$$E_m(y_{ik} | \mathbf{u}_d) = \frac{\exp(\mathbf{z}'_k (\boldsymbol{\beta}_i + \mathbf{u}_{id}))}{1 + \sum_{r=2}^m \exp(\mathbf{z}'_k (\boldsymbol{\beta}_r + \mathbf{u}_{rd}))}$$

(Lehtonen, Särndal and Veijanen 2003,
Lehtonen and Veijanen 2009)

ESIMERKKI

Jatkuvatyypinen y , jonka totaali T_d estimoidaan
domaineille U_d , $d = 1, \dots, D$

Oletetaan yksi jatkuvatyypinen apumuuttuja z

Avustavat mallit:

(1) Kiinteiden tekijöiden P-mallit

y_k , $k \in U$:

$$(1a) \quad y_k = \beta_0 + \varepsilon_k$$

$$(1b) \quad y_k = \beta_1 z_k + \varepsilon_k$$

$$(1c) \quad y_k = \beta_0 + \beta_1 z_k + \varepsilon_k$$

(2) Kiinteiden tekijöiden D-mallit

y_k , $k \in U_d$, $d = 1, \dots, D$:

$$(2a) \quad y_k = \beta_{0d} + \varepsilon_k$$

$$(2b) \quad y_k = \beta_{1d} z_k + \varepsilon_k$$

$$(2c) \quad y_k = \beta_{0d} + \beta_{1d} z_k + \varepsilon_k$$

(3) Sekamallit

y_k , $k \in U_d$, $d = 1, \dots, D$:

$$(3a) \quad y_k = \beta_{0d} + \varepsilon_k = \beta_0 + u_{0d} + \varepsilon_k$$

$$(3b) \quad y_k = \beta_{0d} + \beta_{1d} z_k + \varepsilon_k = \beta_0 + u_{0d} + \beta_1 z_k + \varepsilon_k$$

HUOM:

Mallit (1b) ja (2b):

Suhdetehosteinen estimointi (*Ratio estimation*)
osajoukoille d

Mallit (1c) ja (2c):

Regressioestimointi osajoukoille d

HUOM:

Mallit (1) ja (3):

Epäsuorat (*Indirect*) estimaattorit SYN ja
GREG

Malli (2):

Suorat (*Direct*) estimaattorit SYN ja GREG

ESIMERKKI

P-malli (1b)

SYN-estimaattori (1) totaaleille T_d :

$$\begin{aligned}\hat{t}_{dSYN-P} &= \sum_{k \in U_d} \hat{y}_k = \sum_{k \in U_d} \hat{b}_1 z_k \\ &= T_{dz} \hat{b}_1 = T_{dz} \times \hat{t}_{HT} / \hat{t}_{zHT}\end{aligned}\quad (18)$$

$d = 1, \dots, D$

Parametrin (*slope*) B_1 estimaattori on:

$$\hat{b}_1 = \frac{\sum_{k \in S} w_k y_k}{\sum_{k \in S} w_k z_k} = \frac{\hat{t}_{HT}}{\hat{t}_{zHT}}$$

Onko tämä estimaattori suora (*direct*) vai epäsuora (*indirect*)?

Estimaattori (18) on **epäsuora**. Miksi?

Estimaattori $\hat{t}_{dSYN-P}$ osajoukolle d käyttää y-muuttujan arvoja koko otoksesta ja pyrkii siten **lainaamaan voimaa** (*borrowing strength*) myös muista domaineista

HUOM:**SYN-estimaattorin (18) harha**

Estimaattorin $\hat{t}_{dSYN-P}$ harhaa approksimoidaan kaavalla

$$\text{BIAS}(\hat{t}_{dSYN-P}) = E(\hat{t}_{dSYN-P}) - T_d \doteq -T_{dz}(B_{1d} - B_1)$$

missä

$B_{1d} = \sum_{k \in U_d} y_k / \sum_{k \in U_d} z_k$ on domain-kohtainen parametri (*slope*), $d = 1, \dots, D$

$B_1 = \sum_{k \in U} y_k / \sum_{k \in U} z_k$ on perusjoukkotasoinen parametri

Domainille d harha on pieni, jos perusjoukkotasoinen parametri B_1 approksimoi hyvin osajoukkokohtaista parametria B_{1d}

Merkittävä harha seuraa jos ehto ei ole voimassa.

Vastaava epäsuora **GREG**-estimaattori (2)
domain-totaaleille T_d :

$$\begin{aligned}
 \hat{t}_{dGREG-P} &= \sum_{k \in U_d} \hat{y}_k + \sum_{k \in S_d} w_k (y_k - \hat{y}_k) \\
 &= \hat{t}_{dSYN-P} + \sum_{k \in S_d} w_k (y_k - \hat{b}_1 z_k) \\
 &= \hat{t}_{dHT} + \frac{\hat{t}_{HT}}{\hat{t}_{zHT}} (T_{dz} - \hat{t}_{dzHT}) \tag{19}
 \end{aligned}$$

HUOM:

Yritys “lainata voimaa” pätee myös tälle
estimaattorille

Suorat estimaattorit SYN ja GREG tyyppiä (2b) käyttävät y -arvoja vain kyseisestä domainista

Korvataan $\hat{b}_1$ kaavassa (18) domain-kohtaisella estimaattorilla $\hat{b}_{1d}$:

$$\hat{b}_{1d} = \frac{\sum_{k \in s_d} w_k y_k}{\sum_{k \in s_d} w_k z_k} = \frac{\hat{t}_{dHT}}{\hat{t}_{dzHT}}, \quad d = 1, \dots, D,$$

missä $\hat{t}_{dHT}$ ja $\hat{t}_{dzHT}$ ovat totaalien T_d ja T_{dz} domain-kohtaisia HT-estimaattoreita

Suora estimaattori SYN $\hat{t}_{dSYN-D}$

$$\hat{t}_{dSYN-D} = \sum_{k \in U_d} \hat{y}_k = \sum_{k \in U_d} \hat{b}_{1d} z_k = T_{dz} \times \hat{t}_{dHT} / \hat{t}_{dzHT},$$

$$d = 1, \dots, D. \tag{20}$$

Tässä tapauksessa suora GREG-estimaattori $\hat{t}_{dGREG-D}$ on identtinen suoran SYN-estimaattorin kanssa, koska GREG-estimaattorin harhankorjaustermi on tällöin nolla.